

Barkov I. V. The issue of prostitution in Odessa by studying the local press of the late nineteenth - early twentieth century's.

The history of prostitution in Odessa by studying the local press of the late XIX - early XX c is researched in the article. Three major newspapers in the city (Novorossiysk Telegraph, Odessa announcer, Odessa paper) are analyzed. The existence of prostitution, point of view under which shown in material in newspapers and their reaction to activity of the public authorities are highlighted. Also moral and ethical means of public, public authorities, law authorities the existence of prostitution and publications on these theme are described.

Keywords: Prostitution, crime, the newspaper, the police, Brothel

УДК 303.446.4.94(477)

А. В. Кузьменко

РОЗКРИТТЯ ПРОБЛЕМАТИКИ ДОСЛІДЖЕНЬ КІНЦЯ ХVІІІ – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ ст. З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В ЗАРУБІЖНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

У статті здійснена спроба простежити впродовж 1960-х – 1980-х рр. стан висвітлення зарубіжною історіографією проблематики досліджень кінця ХVІІІ – першої половини ХІХ ст. з історії України. Зокрема, окреслено характерні риси вивчення західними дослідниками впливу досліджень з історії України на процеси національного відродження. Розкриваються погляди зарубіжних дослідників на етапи розвитку українського національного відродження у контексті концепцій формування націй та моделей національних рухів в Центральній та Східній Європі. Простежені спроби західних істориків здійснити періодизацію національно-історіографічного процесу кінця ХVІІІ – першої половини ХІХ ст. в Україні.

Ключові слова: англomовна історіографія історії України, формування нації, національне відродження, концепції національних рухів, українська національна самосвідомість, українська національна ідея, український історіографічний процес.

Аналізуючи студії другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст., які зверталися до проблематики досліджень кінця ХVІІІ – першої половини ХІХ ст. з історії України, нами в попередніх публікаціях вдалося простежити характерні тенденції та виокремити особливі закономірності в дослідженнях зазначеної проблеми, що дало підстави окреслити відповідні історіографічні етапи [1; 2]. Нагадаємо, що ці історіографічні етапи мають наступні хронологічні межі: 1) друга половина – кінець ХІХ ст.; 2) 90-і роки ХІХ ст. – початок ХХ ст.; 3) початок – 1910-ті рр. ХХ ст.; 4) 1920-ті – 1950-ті рр. ХХ ст.

Варто зазначити, що впродовж третього й четвертого етапів студії, які розкривали проблеми українознавства були переважно україномовними й значною мірою справою політичних емігрантів. Ситуація кардинально змінилася впродовж наступного, п'ятого етапу, що охопив 1960-ті – 1980-ті рр. Українознавство в західному світі стало здебільшого англomовним, перетворившись на повноправну галузь славістики, в якій працювали вчені різних національностей [3, с. 161].

Так, важливе місце в сучасному розумінні вивчення проблематики досліджень кінця ХVІІІ – першої половини ХІХ ст. з історії України належить концепції чеського дослідника Мирослава Гроха. Вона виникла як наслідок узагальнення вченим процесів формування націй в Центральній та Східній Європі та репрезентувала універсальну типологію національного відродження і його періодизацію з точки зору внутрішнього розвитку. Його книга з соціології національних рухів “менших” європейських націй, видана 1968 р. в Чехословаччині німецькою мовою [4] та 1971 р. чеською [5], 1985 р. вийшла у Великобританії в англійському перекладі [6]. До критеріїв поступу національних рухів і національної ідеї М. Грох відносить формування національної культури, кількісний ріст національної активності, соціальний вплив національної пропаганди, вироблення і еволюція національних програм тощо.

За концепцією М. Гроха, національні рухи Східної Європи змінюють три фази розвитку. Стисло кажучи, фаза “А” (академічна) – розробка обмеженим колом академічних інтелектуалів самої категорії нації, етнографічні, історичні та філологічні студії; фаза “В” (культурницька) – національна агітація, коли більш широка мережа патріотів, що гуртуються навколо газет, журналів, культурних і просвітніх товариств, національних шкіл, починають роботу з поширення в масах національної свідомості; фаза “С” (політична) – ера масових національних рухів, виникнення національних політичних партій, початок широкої мобілізації мас [7, с. 109]. Саме перші дві фази послугували нам у розв'язанні вузлових моментів періодизації історіографічного процесу періоду кінця ХVІІІ – першої половини ХІХ ст. в Наддніпрянщині та інших досліджуваних регіонах.

Так, у співвіднесенні першої фази із конкретними подіями української історії погляди серед дослідників більш чи менш однакові. Наприклад, Р. Шпорлюк так визначає хронологічні межі першої, “академічної” фази: від скасування української автономії до праць Д. Бантиша-Каменського, М. Маркевича, М. Максимовича та ін. Характерні риси – історичні, етнографічні та філологічні дослідження, що “зробили можливим пізнання України окремою нацією в тому смислі, в якому національність стала утверджуватись в Європі кінця ХVІІІ – початку ХІХ ст.” [8, с. 41-42] Із Р. Шпорлюком солідарні О. Субтельний та А. Жуковський, котрі також вважають показовим для цього періоду “інтерес, що виявляла інтелігенція до історії України, історіографії, етнографії та фольклору” [9, с. 177].

При визначенні другої, “культурницької” фази вже помітний значний різнобіч. В “класичному” розумінні (власне модель М. Гроха) вона пов’язується із прийняттям народної розмовної мови як мови літератури і навчання у школах усіх рівнів, створенням наукових товариств і університетів, розвитком преси і виданням спеціальної літератури цією мовою. Частина цих показників можна віднести лише до післяреволюційної України, деякі інші, очевидно, відповідають епосі Т. Шевченка і громадівців, середині та другій половині XIX ст. [8, с. 43-47] Водночас висловлюється думка, що вже Кирило-Мефодіївське товариство “відкрило політичну фазу національного будівництва” [9, с. 177], або, принаймні, для покоління 1840-х рр. головним завданням було “поєднання національної культури та політичної ідеології” [10, с. 233].

Наявне тут протиріччя, на наш погляд, знімає гнучкий діалектичний підхід, застосований Р. Шпорлюком. Друга, “культурна”, фаза, вважає він, в Підросійській Україні так і залишилась аж до революції незавершеною через переслідування української культури царським урядом. Але, з цього зовсім не випливає, продовжує американський історик, що український національно-історіографічний рух так і не вступив у політичну фазу. Адже політизація українського руху, характерна для третьої фази, поступово проявлялась усередині другої – починаючи з кирило-мефодіївців [8, с. 47].

В сучасній англійській історіографії існує також досить цілісна концепція еволюції програми українського національно-історіографічного руху Т. Примака, за якою “підвалини української політичної програми” було закладено кирило-мефодіївцями (які, зрештою, продовжували федералістичну традицію декабристів), а “класичний вираз” ця федералістична програма знайшла в працях М. Драгоманова і залишалась провідною в українському русі аж до революції [11, с. 8].

На наш погляд, заслуговують на увагу ще кілька актуальних для нас аспектів дослідження зарубіжними істориками тенденцій у поступі знань з історії України продовж кінця XVIII – першої половини XIX ст. В першу чергу, це питання про загальноєвропейські організаційні форми та ідеологічні моделі національних рухів. Важко погодитись із твердженням відомого західного політолога Е. Сміта про існування “історичних випадків націоналізму” (Німеччина, Угорщина, Італія), звідки “вторинні націоналізми” Східної та Південної Європи (серби, чехи, греки, словаки, поляки, румуни, українці) “запозичили їхні образи та концепції і гасла” [12, с. 29]. Скоріше, це запозичення стосувалося лише чисто зовнішніх форм. Наприклад, назва “Україна молода” явно навіяна легендарним італійським зразком, але поява такої організації, була зумовлена об’єктивними закономірностями власного історичного розвитку України.

Не менш важливим є порівняльний аналіз ідеологічного обґрунтування програми українського відродження. Х. Голдблат справедливо, на наш погляд, виділяє в ідеологіях “слов’янського відродження” два найважливіших елементи: 1) “наднаціональну тенденцію, що ґрунтується на усвідомленні приналежності до більшої духовної та культурної спільності” – слов’янського світу; 2) “більш обмежений тип патріотизму окремої етнолінгвістичної спільності” [13, с. 336]. У випадку Наддніпрянщини й інших досліджуваних регіонів кінця XVIII – першої половини XIX ст. цим двом тенденціям, очевидно, відповідають слов’янський федералізм та українська національна (раніше – етнічна) самосвідомість. Цей національний патріотизм, на думку західних дослідників, закріплювався шляхом створення політичних міфологій та символів. Для українців надзвичайно важливу роль у цьому відігравала, як пише Г. Грабович, “концептуалізація козацького минулого”, що “забезпечувала базис для нової української національної свідомості” [14, с. 171; 111].

Помітне місце у формуванні сучасного розуміння проблем впливу досліджень з історії України на процеси національного відродження зайняли праці Е. Геллнера. Йому належить ряд оригінальних визначень понять “нація”, “націоналізм”, “націоналістичне почуття”, які вважаються у наш час класичними. Е. Геллнер зробив чимало для пояснення причин і загальних закономірностей виникнення та розвитку націй [15]. В свою чергу, німецький дослідник К. Меер у власних дослідженнях розкрив механізми поширення ірраціональної тотальності методу Г. Гегеля та інших ідей романтичного ірраціоналізму на теренах новоствореного харківського університету [16].

Чільне місце в дослідженні процесу творення української етнічної ідентичності належить англійському вченому Д. Сондерсу [17; 18; 19], який показово розглянув цей процес, зокрема, на прикладі інтелектуальної спадщини та творчого шляху одного з провідних ідеологів Кирило-Мефодіївського товариства – М. Костомарова [20]. Його ж перу належать праці, присвячені питанням із висвітлення діяльності й інших представників Кирило-Мефодіївського товариства [21; 22]. Також в цей період вивченнями доробку з історії України окремих членів товариства займався Г. Луцький [23; 24].

Вагомий внесок у розробку загальнотеоретичних проблем розвитку історичної та суспільно-політичної думки зробили англійський учений К. Дойч [25], американець Г. Кон [26], ірландець Б. Андерсон [27], англієць Е. Хобсбаум [28], чії праці також присвячені питанням творення націй, національних рухів та державницької ідеї двох останніх століть тощо.

Науковому осягненню теми сприяли також дослідження українсько-американських істориків О. Прицака та Д. Решетара, присвячені проблемам становлення модерної української нації [29]. Заслуговує на увагу запропонована ними періодизація національно-історіографічного процесу кінця XVIII – першої половини XIX ст. в Україні за історико-регіональним критерієм. У контексті проблематики, яка розкривається у даній статті це за великим рахунком стосується Наддніпрянщини та досліджуваних нами регіонів, з виділенням наступних стадій: 1) Новгород-Сіверська (лівобережне шляхетство кінця XVIII ст., “Історія Русів”); 2) Харківська (розвиток нової української літератури: І. Котляревський, Г. Квітка-Основ’яненко, П. Гулак-Артемівський); 3) Київська (“... український рух починає приймати політичні форми та знаходить свого найяскравішого літературного виразника”, кирило-мефодіївці та Т. Шевченко) [30, с. 25]. Крім того, сам О. Прицак в національно-історіографічному процесі кінця XVIII – першої половини XIX ст. на території

українських земель, що перебували в складі Російської держави, виокремив наступні українські культурні зони: Слобідська Україна, Гетьманщина, Нова Росія [31, с. 52-53]. Не дивлячись на слабкість статичного характеру цієї схеми (оскільки, насправді національно-історіографічний рух перебував у хронологічній динаміці, за якою авангардна роль окремих регіонів постійно змінювалась), позитивним є те, що академік О. Прицак віддав належне усім цим регіонам, адже кожен з них зробив плідний внесок у розвиток досліджень з історії України та заклав ґрунт для їх майбутньої трансформації в українську історичну науку.

Значне місце в осягненні процесу взаємодії між українською історичною традицією та соціально-культурними рухами (зокрема, з процесом національного відродження) відіграли праці діаспорних істориків: І. Лисяка-Рудницького [32; 33], О. Прицака [34], П. Магочого [35] З. Когути [36; 37; 38; 39]. Ці студії дозволяють кваліфікувати добу досліджень кінця XVIII – першої половини XIX ст. з історії України як окремих період у розвитку національної самосвідомості українців. В них звертається увага на те, що ця доба має тісний зв'язок із попередніми етапами націотворення в Україні, а також містить можливості для подальшого розвитку та втілення на практиці державницьких традицій українського народу.

Окремий інтерес становлять дослідження польських авторів – Ю. Масланки [40], Ф. Броньовського [41], Ю. Каміонкової [42], М. Яніон [43], М. Грабовської [44], М. Жмигородської [45] та ін. [46], присвячені особливостям польського романтизму й ставленню його до культури та історії України. Значення цих досліджень специфіки польського романтизму полягає у з'ясуванні питань взаємодії романтичного світогляду й національної історіографії.

Особливе значення мають дослідження голови польської спілки українців С. Козака, присвячені історіософським концепціям українського романтизму [47], в яких він встановлює ступінь впливу на українську романтичну історіософію попередньої культурної традиції – народної творчості і, особливо, “Історії Русів” як найбільш яскравої передромантичної історіософської концепції.

В контексті розкриття проблематики даної статті привертає увагу його праця “Українські змовники й месіаністи. Братство Кирила і Мефодія” [48], яка написана на зламі літературознавства й історіографії і синтезує досягнення польської та американо-канадської україністики й продовжує пошуки, які ними проводяться далі. Як справедливо зазначає В. Кравченко, комплексний, міждисциплінарний підхід дозволив автору розкрити погляди кирило-мефодіївців в усій їх єдності й багатоманітності, виявити те, як універсальні ідеали державотворення європейських народів знайшли своєрідне відображення у свідомості українських будителів молодшої нації [49, с. 245]. Особливе місце в праці польського вченого також відводиться українсько-польським взаємовідносинам 30–40-х рр. XIX ст. Заслуговує високої оцінки порівняльний аналіз “Книги буття українського народу” й “Книги народу й пілігримства польського” А. Міцкевича. Автор при цьому не шукає прямих аналогій чи відмінностей в обох програмах, а прагне виокремити в них загальні, притаманні європейським романтикам того часу ідеї і символи, що також виглядає досить аргументовано в контексті розвитку ідеї українського національного відродження. Проте, доречно зауважити, що С. Козак дещо перебільшує готовність українських і польських інтелектуалів першої половини XIX ст. до діалогу та взаємного компромісу щодо ідей національного відродження [48, с. 89-90], тим більше, що аж до кінця XIX ст. для української інтелігенції все ще залишалась актуальною проблема емансипації від польської культурно-історичної традиції.

В цілому ж, дослідження С. Козака зробили помітний внесок у вивчення процесу формування української нації, української національної самосвідомості, що традиційно перебувала під потужним впливом, з одного боку, польської, а з іншого – російської державницько-культурної традиції.

Таким чином, приходимо до висновку, що закордонна історіографія нагромадила помітний за обсягом фактичний та теоретико-методологічний матеріал, що характеризує як загальні, так і специфічні особливості досліджень з історії України продовж кінця XVIII – першої половини XIX ст. та творчий доробок багатьох істориків зазначеного періоду. На сучасному етапі розвитку української історичної науки об'єктивний аналіз цього матеріалу сприяє формуванню більш повної картини українського історіографічного процесу кінця XVIII – першої половини XIX ст.

Джерела та література

1. Кузьменко А. Висвітлення проблематики досліджень з історії України кінця XVIII – першої половини XIX ст. у наукових студіях другої половини XIX – початку XX ст. [Текст] / А. Кузьменко // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя : ЗНУ, 2014. – Вип. 40. – С. 237–241.
2. Кузьменко А. Розвиток досліджень з української історії на Київщині в кінці XVIII – першій половині XIX ст. [Текст] / А. Кузьменко // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя : ЗНУ, 2014. – Вип. 41. – С. 217–224.
3. Сарбей В.Г. Нариси з історії українського національного руху [Текст] / Відп. ред. В.Г. Сарбей. – К. : Ін-т історії України НАН України, 1994. – 189 с.
4. Hroch M. Die Vorkämpfer der nationalen Bewegung bei den kleinen Völkern Europas. Eine vergleichende Analyse zur gesellschaftlichen Schichtung der patriotischen Gruppen [Text] / M Hroch. – Prague : Acta Universitatis Carolinae philosophica et historica. Monographia XXIV., 1968. – 171 s.
5. Hroch M. Obrození malých evropských narod [Text] / M Hroch. – Praha : Universita Karlova, 1971. – 116 s.
6. Hroch M. Social Preconditions of National Revival in Europe. A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups among the Smaller European Nations [Text] / M Hroch. – Cambridge : Cambridge University Press, 1985. – 273 p.
7. Hroch M. How much Does Nation Formation Depend on Nationalism? [Text] / M Hroch // East European Politics and Societies, – Vol. 4. – № 1. – Winter 1990. – P. 101-115.
8. Szporluk R. Ukraine. A Brief History [Text] / R. Szporluk. – 2nd ed. – Detroit : Ukrainian Festival Committee, 1982. – 484 p.
9. Subtelny O. History of Ukraine [Text] / O. Subtelny, A. Zhukovsky // Encyclopedia of Ukraine. – Vol. 2. – Toronto ; Buffalo ; London : University of Toronto Press, 1984. – P. 164-186.

10. Subtelny O. Ukraine. A History [Text] / O. Subtelny. – Toronto : Toronto University Press, 1986. – 368 p.
11. Prymak T. Mykhailo Hrushevsky: e Politics of National Culture [Text] / T. Prymak. – Toronto ; Buffalo ; London : University of Toronto Press, 1987. – 224 p.
12. Smith A. Theories of Nationalism [Text] / A. Smith. – L. : Harper and Row, 1971. – 348 p.
13. Goldblatt H. Orthodox Slavic Heritage and National Consciousness Aspects of the East Slavic and South Slavic National Revivals [Text] / H. Goldblatt // Harvard Ukrainian Studies. – Vol. 10. – № 3/4 (December): Concepts of Nationhood in Early Modern Eastern Europe. – 1986. – P. 327-344.
14. Grabowicz G. Three Perspectives on the Cossack Past: Gogol, Sevchenko, Kulish [Text] / G. Grabowicz // Harvard Ukrainian Studies. – Vol. V. – № 2. – June 1981. – P. 168-176.
15. Геллнер Э. Нации и национализм [Текст] / Э. Геллнер. – М. : Прогресс, 1991. – 320 с.
16. Meyer K. Die Entstehung der "Universitätsfrage" in Russland. Zum Verhältnis von Universität, Staat und Gesellschaft zu Beginn des 19. Jahrhunderts [Text] / K. Meyer // Forschungen zur Osteuropäischen Geschichte, 1978. – № 25. – S. 229-238.
17. Saunders D. Contemporary Critics of Gogol's "Vechera" and the Debate about Russian Narodnost' (1831-1832) [Text] / D. Saunders // Harvard Ukrainian Studies. – 1981. – Vol. 5. – № 1. – P. 66-82.
18. Saunders D. Historians and Concepts of Nationality in Early Nineteenth-Century Russia [Text] / D. Saunders // Slavonic and East European Review. – 1982. – Vol. 60. – № 1. – P. 44-62.
19. Saunders D. The Ukrainian Impact on Russian Culture. 1750-1850 [Text] / D. Saunders. – Edmonton : Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 1985. – 247 p.
20. Saunders D. Mykola Kostomarov (1817-1885) and the creation of a Ukrainian ethnic identity [Text] / D. Saunders // Slavonica : A twice-yearly publication on the languages, literatures, history and culture of Russia and Central and Eastern Europe. – 2001. – Vol. 7. – № 1. – P. 7-24.
21. Saunders D. The Kirillo-Methodian Society [Text] / D. Saunders // Slavonic and East European Review. – 1993. – Vol. 17. – P. 675-698.
22. Saunders D. Russia in the Age of reaktion and reform 1801-1881 [Text] / D. Saunders. – London-New York, 1992. – P. 116-147.
23. Luckyj G.S.N. Panteleimon Kulish: A Sketch of His Life and Times [Text] / G.S.N. Luckyj. – Boulder : East European Monographs, 1983. – P. 45-72.
24. Luckyj G.S.N. Kulish Panteleimon [Text] / G.S.N. Luckyj // Encyclopedia of Ukraine. – Toronto : University of Toronto Press, 1988. – Vol. 2. – P. 701-718.
25. Deutsch K. Nationalism and Social Communication: An Inquiry into the Foundations of Nationality [Text] / K. Deutsch. – Cambridge, 1953. – 398 p.
26. Kohn H. The Idea of Nationalism [Text] / H. Kohn. – New York, 1967. – 302 p.
27. Anderson W. Imagined Communities: Reflection on the Origin and Spread of Nationalism [Text] / W. Anderson. – London, 1983. – 168 p.
28. Hobsbawm E. Nations and Nationalism Sinse 1780: Programe, Myth, Reality [Text] / E. Hobsbawm. – New York, 1990. – 224 p.
29. Pritsak O. The Ukraine and the Dialectics on Nationbuilding [Text] / O. Pritsak, J. Reshetar // Slavic Review. – 1963. – № 22. – P. 224-255.
30. Прицак О. Україна і діалектика національного будівництва [Текст] / О. Прицак, Д. Решетар. – Гарвард, 1984. – 148 с.
31. Прицак О. Культурний націоналізм ХІХ століття у Східній Європі [Текст] / О. Прицак. – Гарвард, 1983. – 202 с.
32. Лисяк-Рудницький І. Напрями української політичної думки [Текст] / І. Лисяк-Рудницький // Записки НТШ. – Львів, 1991. – Т. ССХХІІ. – С. 45-70.
33. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе: В 2-х т. [Текст] / І. Лисяк-Рудницький – Т. І. – К. : Основи, 1994. – 554 с.; Т. ІІ. – К. : Основи, 1994. – 573 с.
34. Прицак О. Історіософія Михайла Грушевського [Текст] / О. Прицак // Грушевський М.С. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. – Т. 1. – К : Наукова думка, 1991. – С. XL-LXXIII.
35. Магочий П. Українське національне відродження. Нова аналітична структура [Текст] / П. Магочий // Укр. іст. журн. – 1991. – № 3. – С. 97-107.
36. Kohut Z.E. A Gentry Democracy within an Autocracy: The Polities of Hryhorij Poetyka (1723/25 – 1784) [Text] / Z.E. Kohut // Harvard Ukrainian Studies. – Vol. III/IV. – Cambridge, Mass., 1979-1980. – Part 2. – P. 507-519.
37. Kohut Z.E. Myths Old and New: The Haidamak Movement and the Koliivshchyna (1768) in Recent Historiography [Text] / Z.E. Kohut // Harvard Ukrainian Studies. – 1977. – Vol. 1. – № 3 (September) – P. 359-378.
38. Kohut Z.E. Problems in Studying the Post-Khmelnyts'kyi Ukrainian Elite (1650 s to 1830 s): Present State of Research and Future Tasks [Text] / Z.E. Kohut // Rethinking Ukrainian History / Ivan L. Rudnytsky, ed. – Edmonton, 1981. – P. 103-119.
39. Kohut Z.E. The Ukrainian Elite of the Eighteenth Century and its Integration into the Russian Nobility [Text] / Z.E. Kohut // The Nobility in Russia and Eastern Europe / Ivo Banac and Paul Bushkovitch, ed. – New Haven, 1983. – P. 65-97.
40. Maslanka J. Zorian Dolenga Chodakowski. Jego miejsce w kulture polskiej i wplyw na polskie pysmenstwo romantyczne [Text] / J. Maslanka. – Wroclaw-Warszawa-Krakow, 1965. – 216 s.
41. Bronowski F. Idea gminowladetwa w polskiej historiografii [Text] / F. Bronowski. – Lodz, 1969. – 158 s.
42. Kamionkova J. Romantyczne dzieje stereotypu sarmaty [Text] / J. Kamionkova // Studia romantyczne. – Wroclaw-Warszawa-Krakow, 1973. – S. 211-262.
43. Janion M. Kozacy i górale [Text] / M. Janion // Z dziejow stosunków literzckich polsko-ukrainskich. – Wroclaw – Warszawa-Krakow, 1974. – S. 135-169.
44. Grabowska M. Rozmaiteści romantycznie [Text] / M. Grabowska. – Warszawa, 1978. – 204 s.
45. Janion M. Romantyzm i historia [Text] / M. Janion, M. Żmigrodzka. – Warszawa, 1978. – 324 s.
46. Walicki R. Waclaw Maciejowski i Zorian Dolenga Chodakowski [Text] / R. Walicki // Archiwum historii filozofii i mysli spolecnej. – 1967. – T. 13. – S. 271-300.
47. Козак С. Українська романтична історіософія з погляду Д. Чижевського [Текст] / С. Козак // Філософська і соціологічна думка. – 1993. – № 5-6. – С. 29-36.
48. Козак С. Українscy spiskowcy i mesijanicy. Bractwo Cyryla i Metodiego [Text] / S. Kozak. – Warszawa : PAX, 1990. – 284 s.
49. Кравченко В.В. [Рецензия] [Текст] / В.В. Кравченко // Вопросы истории. – 1991. – № 9-10. – С. 244-246. – Рец. на кн.: Козак С. Украинscy spiskowcy i mesijanicy. Bractwo Cyryla i Metodiego. – Warszawa : PAX, 1990. – 284 s.

Кузьменко А. В. Раскрытие проблематики исследований конца XVIII – первой половины XIX в. по истории Украины в зарубежной историографии

В статье предпринята попытка проследить на протяжении 1960-х – 1980-х гг. состояние освещения зарубежной историографией проблематики исследований конца XVIII – первой половины XIX в. по истории Украины. В частности, определены характерные черты изучения западными исследователями влияния исследований по истории Украины на процессы национального возрождения. Раскрываются взгляды зарубежных исследователей на этапы развития украинского национального возрождения в контексте концепций формирования наций и моделей национальных движений в Центральной и Восточной Европе. Прослежены попытки западных историков осуществить периодизацию национально-историографического процесса конца XVIII – первой половины XIX в. в Украине.

Ключевые слова: англоязычная историография истории Украины, формирования нации, национальное возрождение, концепции национальных движений, украинское национальное самосознание, украинская национальная идея, украинский историографический процесс.

Kuzmenko A. V. Disclosure of a perspective of researches of the end of XVIII – the first half of the XIX century on stories of Ukraine in a foreign historiography

An attempt to track throughout the 1960th – the 1980th a condition of lighting by a foreign historiography of a perspective of researches of the end of XVIII – the first half of the XIX century on stories of Ukraine is made in article. In particular, characteristic features of studying by the western researchers of influence of researches on history of Ukraine on processes of national revival are defined. Views of foreign researchers of stages of development of the Ukrainian national revival in the context of concepts of formation of the nations and models of national movements in the Central and Eastern Europe reveal. Attempts of the western historians to carry out a periodization of national and historiographic process of the end of XVIII – the first half of the XIX century in Ukraine are tracked.

Keywords: English-speaking historiography of history of Ukraine, formation of the nation, national revival, concepts of national movements, Ukrainian national consciousness, Ukrainian national idea, Ukrainian historiographic process.

УДК 94(477):061.251“18”:930”19/20”

О. Ю. Волкова

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ПОСТРАДЯНСЬКИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІСТОРІЇ МАСОНСТВА НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЙ І ЧВЕРТІ XIX СТОЛІТТЯ

У статті на основі досліджень сучасних істориків кінця XX – початку XXI століття висвітлюється історія розвитку масонських організацій в підросійській Україні I чверті XIX ст. Автор робить спробу проаналізувати причини відновлення інтересу до історії масонства у сучасній літературі. Досліджуються особливості зародження, функціонування та занепаду організацій вільномулярства на території сучасної України I чверті XIX ст. Автор намагається встановити причини недовготривалого існування масонських організацій та подальше часткове перетворення їх у декабристські.

Ключові слова: масонство, таємні організації, вільне мулярство, декабристи, історіографія, Російська імперія, науковці.

Протягом останніх десятиліть простежується відновлення інтересу до вивчення масонства – як загальноєвропейського явища в цілому так і явища яке розповсюджувалося окремими країнами. Сучасні науковці все частіше звертають свою увагу на дослідження масонських організацій які діяли на території українських губерній у складі Російської імперії в першій чверті XIX століття.

Метою даної статті є огляд сучасної наукової та публіцистичної літератури, яка освітлює зародження, діяльність та урядову заборону діяльності масонських організацій у Російській імперії першої чверті XIX ст.

В рамках даної мети ми пропонуємо вирішити наступні завдання: 1) окреслити основні напрямки досліджень історії масонських лож на території підросійської України I чверті XIX ст.; 2) проаналізувати погляди сучасних дослідників на відродження масонських організацій на території українських губерній на початку XIX ст.; 3) розглянути особливості у поглядах на діяльність лож українських і російських істориків кінця XX – початку XXI ст.; 4) встановити причини відновлення інтересу до проблеми та визначити аспекти, які викликають зацікавленість у сучасних дослідників.

Загалом проблемі приділено досить багато уваги, хоча історіографія більше стосувалася характеристики окремих товариств або проблем масонського руху.

Питання існування масонства на українських землях в першій чверті XIX століття знайшло своє відображення у роботі дослідника 1920-х років Сергія Єфремова [1]. Історик висловлював думку, що українське масонство стало поштовхом для створення та подальшої діяльності таємних організацій на теренах сучасної України.